

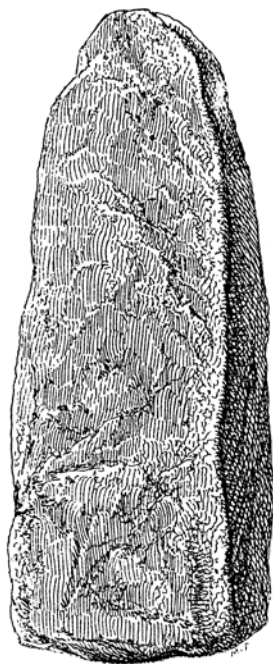
BAUTASTEN OG KÆMPEHEGN

Det arkæologiske spotlys har i de sidste par år atter været rettet mod Jelling efter en række overraskende opdagelser i Kongehøjenes umiddelbare nærhed (se Skalk 2008:1). Efter mange års eftersøgning var Vejle Museum kommet på sporet af en egentlig bebyggelse fra Jellingkongernes tid, og i tilgift dukkede der en samling store sten og sporene af et usædvanligt kraftigt stolpebygget hegn op. Stenene blev anset for at være nordenden af en mere end 350 m lang skibssætning, hvis sydende udgøres af de sten, der i 1941-42 blev fundet af Nationalmuseet under Sydhøjen, mens stolpehegnet tydede på, at de kongelige monumenter var omgivet af en særdeles kraftig palisade.

De to berømte storhøje er de største herhjemme, men alligevel kunne man nu skimte et endnu mere monumentalt og et langt større Jelling, end man hidtil havde anet. Det skulle der naturligvis følges op på, og selv om det i 2008 kun i hovedsagen blev til en mindre udgravning og et dyk i arkiverne, føjer årets undersøgelser alligevel tre nye brikker til Jellingmosaikken.

*

Et af de store spørgsmål, som undersøgelserne i 2007 efterlod, var, om forslaget om en kæpemæssig skibssætning nu også kunne holde. Det byggede trods alt på relativt få sten i de to ender, mens skibets store midterparti omkring Nordhøjen stod ret uklart. En undersøgelse af området umiddelbart øst for Nordhøjen står højt på ønskesedlen, men selv uden nye udgravninger er vi takket været studier i arkiverne i stand til at komme et skridt videre.

„1” høj.

*Bautasten, fundet vest for den store Jellingsten i 1871, men snart efter forsvundet.
– Tegning Magnus Petersen.*

Især har besøg i Nationalmuseets righolde arkiv båret frugt. Her findes et omfattende materiale om Jelling, men det er kompliceret at gå til, så det kræver både tid og held at finde de ønskede detailoplysninger. Vigtige arkivfund var især tegninger fra Nationalmuseets udgravninger i midten af 1960'erne, da Olfert Voss fandt formodede spor efter en række store sten på vestsiden af Nordhøjen. Desuden fremkom skitser fra små sonderingsgravninger rundt omkring på kirkegården, udført af Ejnar Dyggve i slutningen af 1940-erne. I forlængelse af sin påvisning af de to sterrækker under Sydhøjen var Dyggve på jagt efter store bautalignende sten på kirkegården med det formål at understøtte teorien

Mindesten for forstander Hemming Skat Rørdam (d. 1925), som tog initiativ til Jellinghøjenes frilæggelse. Stenen blev løftet op af et gravsted i 1929 på sprogforskeren Lis Jacobsens initiativ. – Fot. Leif Baun.

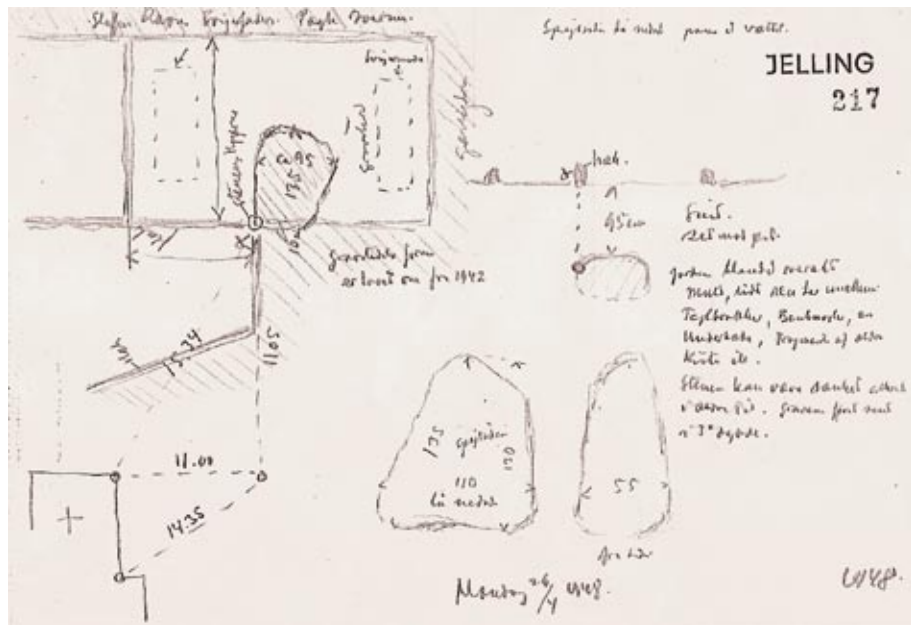
om et stort, trekantede helligområde – et *vi* – omkring den nuværende kirke.

Med et kirkegårdskort og en udrangeret gravstedsprotokol lykkedes det at stedfæste de fleste af iagttagelserne og få dem tegnet ind på et kort. Sammen med oplysningerne om endnu ældre stenfund fremkom herved et besnærende sammenfald mellem de registrerede sten og konturerne af det postulerede stenskib.

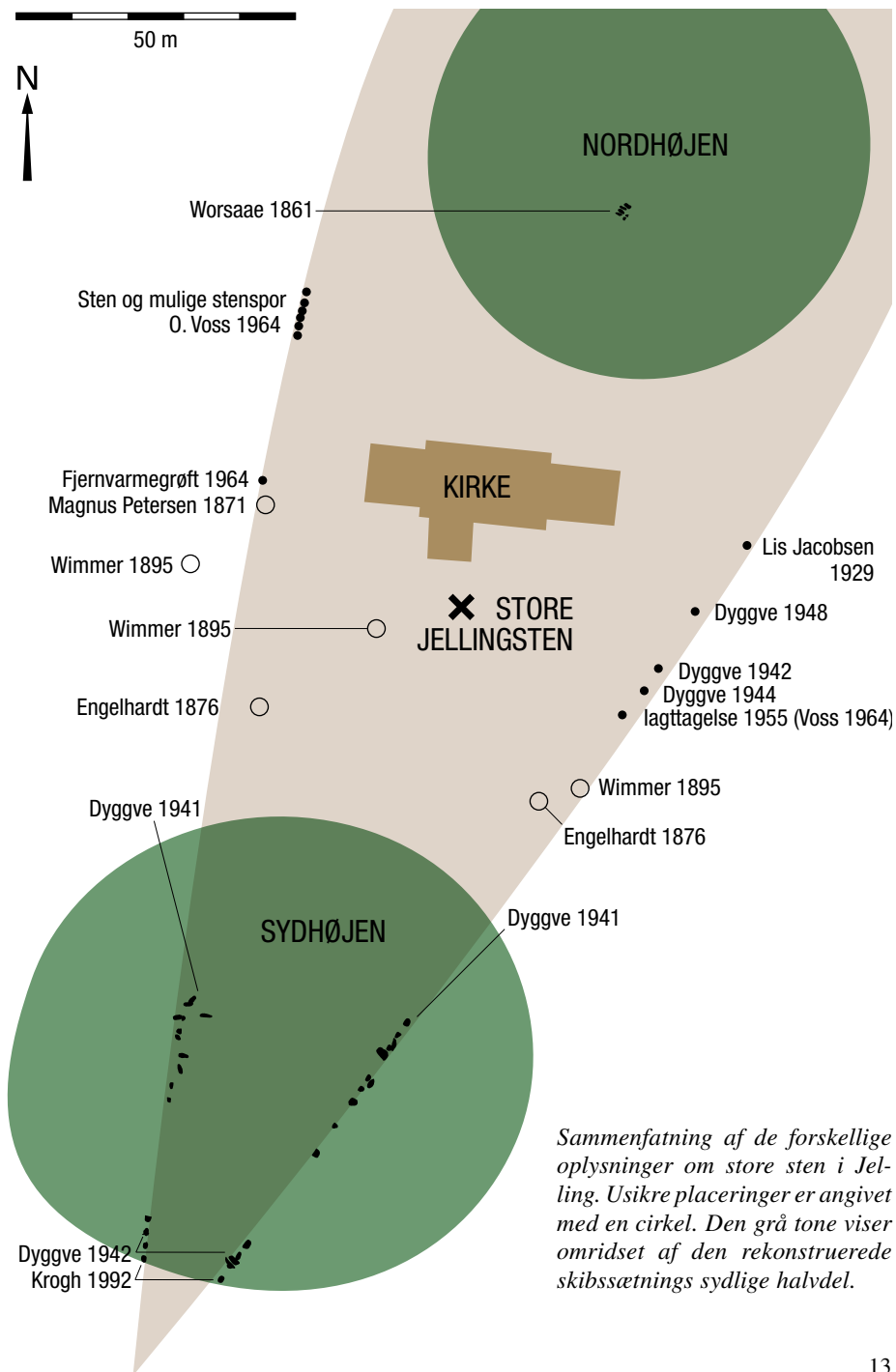
Arkivstudierne syntes altså at underbygge teorien om, at stenene mod nord virkelig hænger sammen med de sten, der i 1941-42 blev fundet under Sydhøjen, i én gigantisk skibssætning. Formålet med det imponerende anlæg og dateringen af det var imidlertid stadig uafklaret.

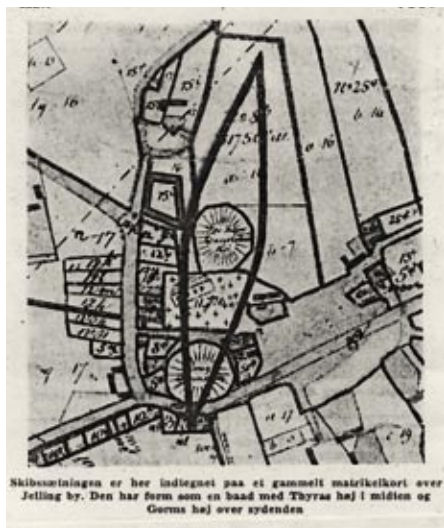
*

I løbet af 2008 lykkedes det at komme dateringen et stykke nærmere. Siden træ-

Ejnar Dyggves notat om en bautasten fundet på Jelling Kirkegård. – Nationalmuseet.

Vejle Amts Folkeblad bragte 17. juni 1964 en skitse, som i forbløffende grad minder om, hvad der nu kan underbygges.

stykker fra Sydhøjen blev træningsdateret i 1987, har det stået klart, at skibssætningen er rejst før ca. 970. Stenskipet måtte nødvendigvis være ældre end højen, der blev rejst over dets sydende. Hvor længe før dette tidspunkt, den formodede kæmpeskibssætning havde eksisteret, var det derimod ikke muligt at sige.

Her kom aftrykket af træpælen, der under udgravningerne i 2007 dukkede op i nordspidsen af stenanlægget, os til undsætning. Vi ved endnu ikke, hvilken funktion pælen har haft, men da den ligger nøjagtigt i Jellingmonumenternes hovedakse, er det oplagt at forstå den som en del af det store stenanlæg – måske i forbindelse med dets tilblivelse. Selve træet var for længst rådnet væk, men det lykkedes at fravriste jordfylden i stolpehullet nogle små stykker forkullet egetræ, som kunne bruges til kulstof-14 datering.

På Fysisk Institut på Århus Universitet blev der dateret tre prøver, hvoraf de to lå midt i 600-årene e.Kr., mens den sidste pegede mod slutningen af 800-årene. Nu skal sådanne kulstof-14 dateringer tages med en vis forsigtighed. Dels er der på grund af metodens natur – måling af den radioaktive kulstofisotop – altid en usikkerhed, idet radioaktivt henfald følger statistiske love. Dels ved vi ikke hvorfor i træstammen, prøven stammer. Kun prøver taget tæt ved barklaget vil kunne give en datering, som svarer nogenlunde til træets fældningsår. Men når disse forbehold er taget, kan man dog slutte, at den store stolpe – og dermed formentlig også det store stenskip – næppe er opført tidligere end slutningen af 800-årene. Det vil sige, at den store skibssætningens mulige funktionstid kan indskrænkes til omkring et århundrede – fra slutningen af 800-årene til tiden op mod 970. Det store spørgsmål er så, hvem bygherren har været. Gorm den Gamle, hvis regeringstid ligger midt i denne periode, *kan* være et bud.

*

Den tredje og sidste 2008-nyhed fra Jelling kom i efteråret fra adressen Vestergade 3, lige sydvest for udstillingshuset *Kongernes Jelling*. Her blev nogle bygninger revet ned, og denne mulighed for at søge den vestlige afgrænsning af den store palisadeindhegning kunne takket være tilskud fra Jelling Sparekasses Fond straks gribes.

Det hidtidige indtryk af kæmpepalisaden hvilede på frilæggelsen af et 185 m langt stykke nord for Nordhøjen samt på tre punktudgravninger, en i øst og to mod syd. Hvor det formodede vesthegn skulle findes, stod derimod helt åbent. Til at begynde med var Vestergade-udgravningen dog alt andet end ophidsende. Moderne forstyrrelser og opfyld med slagter fra Skærbækværket dominerede billedet, men under et lag murbrokker viste der sig uventet sporene af en ældre grøft, hvis udform-

Jellings kraftige palisadehegn. T.v. påvisningen af det vestlige hegn, t.h. et langt stykke af det nordlige.

ning mindede meget om de stykker af det store hegn, der var fundet to steder syd og sydvest for Sydhøjen. Da de nyfundne grøftestykker tilmed havde en retning, som syntes at flugte med østhegnet, tydede alt på, at vi her stod med den manglende side af den store indhegning.

En placering af hegnet på dette sted giver os nu et samlet billede af et palisadeomkranset område på ikke mindre end ca. 12½ ha med kæmpeskibssætningen og Nordhøjen omtrent i midten. Med skibssætningens akse liggende nogenlunde parallelt med indhegningens øst- og vestsider er det fristende at se en tidsmæssig sammenhæng mellem de to kæmpeanlæg.

Om det faktisk forholder sig sådan, vil kommende detailundersøgelser forhåbentlig vise. Indtil videre må vi nøjes med en kulstof-14 datering af trækul fra bunden af grøftestykket i Vestergade, som peger imod slutningen af jernalderen eller begyndelsen af vikingetiden. Som omtalt ovenfor er sådanne dateringer ikke særligt præcise, men den viser dog, at de to anlæg udmærket kan være samtidige.

I sidste års Skalk-artikel blev der lagt op til, at beretningen om de nye undersøgelser i Jelling kunne udvikle sig til en føljeton. 2008 bragte os et lille stykke videre i fortællingen, men endnu er der et væld af uløste opgaver: Der mangler undersøgelser af skibssætningens midterparti og sydspids samt en mere præcis datering af både stenskip og palisade. Endvidere detailkendskab til palisadens konstruktion, og endelig skal vi have styr på det – formentlig omfattende – bosættelsesområde. Hertil kommer de mere overordnede spørgsmål som, hvordan landskabet og bebyggelsen omkring Jelling så ud i vikingetiden, og hvilken rolle Jelling i det hele taget spillede i 900-årene og tiden derefter. Der er masser at tage fat på, og derfor er Vejle Museum indtrådt i en kreds af partnere med Århus Universitet samt Bikubenfonden og Nationalmuseets store Jelling-projekt, der blev søsat i 2008. I dette nye samarbejde er der lagt op til en række spændende undersøgelser, som med sikkerhed vil holde Jellingføljetonen i gang i de kommende år.

Steen Wulff Andersen

Vikingetidens Jelling

Jelling-monumenterne er et meget komplekst fortidsminde, hvis udforskning har taget sin tid. Oversigtsplanen viser summen af mange års udgravninger:

- 1704 Første udgravning (resultater uoplyst). Frederik 4.
- 1820 Nordhøjens kammergrav udgraves. Finn Magnusen.
- 1861 Højjudgravninger ved mineskakter. J.J.A. Worsaae.
- 1941 Sydhøjen udgraves. Ejnar Dyggve.
- 1942 Nordhøjen udgraves. Ejnar Dyggve.
- 1942 Bautasten i Sydhøjens sydlige del. Ejnar Dyggve. (A)
- 1947-48, 1951 Udgravning i kirken. Einar Dyggve.
- 1964 Bautasten og mulige stenspor. Olfert Voss. (B)
- 1965 Udgravning nord og vest for Nordhøjen. Olfert Voss.
- 1965 Mindre udgravning i kirkens skib. Knud Krogh.
- 1976-79 Kirke og kammergrav undersøges. Knud Krogh.
- 1981 Udgravning ved den store Jellingsten. Knud Krogh.
- 1986-2005 Jernalderboplads syd for byen. Flere udgr. (C)
- 1992 To hustomter i Skovgade. Steen Hvass. (C)
- 1992 Stenspor i sydkanten af Sydhøjen. Knud Krogh. (D)
- 1998-99 Udgravning før *Kongernes Jelling* opføres. F.C. (E)
- 2001 Udgravning øst for Gormsgade. F. Christiansen. (F)
- 2004 Del af hustomt i Møllegade. Mads Ravn. (G)
- 2005 Hegnsgrøft på Gorms Torv. Folmer Christiansen. (H)
- 2006 Bautasten. Smekalova, Andersen, Christensen. (I)
- 2007 Sten, hegn, hustomter. Andersen, Christensen. (K)
- 2008 Hegnsgrøft i Vestergade. Steen W. Andersen. (L)

OM JELLING I SKALK

1957:2 Kong Gorm	1977:5 Mens vi venter ...
1960:2 Store Jellingsten	1985:2 Kong Harald
1961:3 Frederik 7.	1985:3 Sydhøjen
1965:3 Tredje Jellingsten	1988:2 De to kammergrave
1969:4 Hele anlægget	1989:3 Flagstangsstriden
1969:4 Udstilling	1994:2 Sydhøjen ikke tom?
1970:2 Bautastene	1995:1 Blev Gorm flyttet?
1972:2 Kalkmalerier	1996:4 Frederik 4.
1972:6 Sydhøjens opførelse	2003:1 Haralds byggemani
1974:2 Museumsforslag	2005:1 Stenen på Sydhøjen
1975:3 Frederik 7.s port	2007:1 Kæmpesten
1975:6 Sølvbægeret	2008:1 Sten, huse og hegn
1976:2 Skrinbeslag	S.W.A./C.A.

